

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2021 Γ.Ε.Λ.
ενδεικτικές απαντήσεις
ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

Βιδαγμένο κείμενο ς

ΠΛΑΤΩΝ *Πρωταγόρας* 322a-323a

A1.α.

1. **Σωστό :** - πολιτικήν γὰρ τέχνην οὐπω εἶχον, ἧς μέρος πολεμική -
2. **Σωστό :** Ζεὺς οὖν δείσας περὶ τῷ γένει ἡμῶν μὴ ἀπόλοιτο πᾶν
3. **Λάθος :** εἷς ἔχων ἰατρικὴν πολλοῖς ἰκανὸς ἰδιώταις, καὶ οἱ ἄλλοι δημιουργοί.

Μονάδες 6

- A1.β.** *αὐτῶν :* Η οριστική αντωνυμία αναφέρεται στη γενική *τῶν θηρίων*.
οὕτω : Το δεικτικό τροπικό επίρρημα αναφέρεται στην αναφορική παραβολική πρόταση *ὡς αἱ τέχναι νενέμηνται*.

Μονάδες 4

- B1.** Χάρη στον ενδιάθετο λόγο ο άνθρωπος προχώρησε στη σύλληψη αφηρημένων ηθικοπολιτικών εννοιών και στη δημιουργία κοινωνικών μετασχηματισμών. Η «*αἰδώς*» και η «*δίκη*» αποτελούν τα **θεμέλια** της **οργανωμένης δημοκρατικής κοινωνίας** και τη **βάση** του **δυτικού πολιτισμού**. Η ΔΙΚΗ πηγάζει από την υπακοή στους γραπτούς νόμους της πολιτείας που στην ιδανική της μορφή φθάνει στη συνειδητή πειθαρχία. Η ΑΙΔΩΣ είναι υψηλότερο συναίσθημα, καθώς γεννιέται από την εσωτερική αναγνώριση της ευταξίας του νόμου, προκειμένου να επιτευχθεί η αρμονική κοινωνική συμβίωση.

Πιο συγκεκριμένα, η «*Δίκη*», κόρη του Δία και της Θέμιδας (όπως και η Εunoμία και η Ειρήνη), βρίσκεται πάντα δίπλα στους γονείς της, τον ανώτατο δικαστή και τη θεά της έννομης τάξης, και οριοθετεί τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις. Υποδηλώνει την αντίληψη του *δίκαιου και του αδίκου*, το σεβασμό σε γραπτούς και άγραφους νόμους, την επιβολή της αποκατάστασης των καταστρατηγημένων δικαιωμάτων.

Από την άλλη, η «Αιδώς», μητέρα της Σωφροσύνης και τροφός της Αθηνάς, δεν είναι η «ντροπή», οι τύψεις και οι ενοχές μετά από μια ανεπίτρεπτη πράξη (αυτή την έννοια αποδίδει ο όρος αίσχυνη). το συγκεκριμένο συναίσθημα προηγείται, λειτουργεί ως κίνητρο...για την εκτέλεση του χρέους· πρόκειται για ανώτερο συναίσθημα, που εμπνέει τον αυτοσεβασμό και τον αλληλοσεβασμό, την αγανάκτηση και την αποδοκιμασία του κοινωνικού συνόλου προς...κάθε...ηθική...παράβαση, την κοσμιότητα και τη φιλοτιμία, την τήρηση των άγραφων νόμων. Δεν είναι, άλλωστε, τυχαίο ότι το ρήμα «αἰδοῦμαι» χρησιμοποιείται πολύ συχνά από τους κλασσικούς συγγραφείς και αναφέρεται σε υψηλές ηθικές επιταγές που απορρέουν από το υπέρτατο ηθικό δίκαιο.

Με δεδομένο ότι οι δύο παραπάνω ηθικές αξίες είναι **συστατικά στοιχεία** της **πολιτικής αρετής**, αποτελούν την αναγκαία προϋπόθεση της ατομικής ηθικής τελείωσης, τη βάση της κοινωνικής συμβίωσης και αρμονίας καθώς και της πολιτιστικής ανάπτυξης. Ως συνέπειες αυτών των ανώτερων συναισθημάτων προβάλλονται η ευταξία (κόσμος) και η φιλία (δεσμοί φιλίας συναγωγοί) στους πολίτες. Ως κατάληξη αυτής της πολιτιστικής εξέλιξης προβάλλεται από τον Πρωταγόρα η αθηναϊκή δημοκρατία - την οποία δικαιώνει με τον μύθο του.

Η παρέμβαση, επομένως, του Δία και η καθολική διανομή της αἰδοῦς και της δίκης συμβολίζουν τη **συνειδητοποίηση** της **ανάγκης συμβίωσης**, την **ανάπτυξη** της **ηθικής συνείδησης**. δίχως ηθικές αξίες ο άνθρωπος αδυνατεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις μιας κοινωνίας με προηγμένο πολιτισμό. Ο **μύθος** είναι χαρακτηριστικός του ελληνικού τρόπου σκέψης και ζωής, καθώς προβάλλονται τόσο η αισιόδοξη αντίληψη περί της συνεχούς εξέλιξης του ανθρώπου όσο και το ηθικό υπόβαθρο. (αἰδώς - δίκη) που αντιστρατεύεται οποιονδήποτε καταναγκασμό. Ο αισιόδοξος ουμανισμός αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα των εποχών του Διαφωτισμού (5^{ος} αι. π.Χ. - 18^{ος} αι. μ.Χ.). Αντίθετα προς τον βαρύθυμο ΗΣΙΟΔΟ, που μιλά για παρακμή και εκφυλισμό του ανθρώπινου γένους στη διαδρομή του στους αιώνες, ο Πρωταγόρας - και γενικά οι σοφιστές - θέλουν να υπάρχουν στον άνθρωπο φυσικές καταβολές, που με την κατάλληλη αγωγή και καλλιέργεια θα τον οδηγήσουν στην ειρηνική συμβίωση με τους συνανθρώπους του και στην ευημερία.

Μονάδες 10

- B2.** Η εντολή του Δία είναι πολύ αυστηρή και απόλυτη. η καθολική συμμετοχή των ανθρώπων στην πολιτική αρετή είναι υποχρεωτική (ἐπὶ πάντας, καὶ πάντες μετεχόντων). Το ανθρώπινο γένος μπορεί να επιβιώσει μόνο μέσα σε πόλεις· επομένως, όλοι ανεξαιρέτως θα συμμετέχουν στις δύο αναγκαίες προϋποθέσεις για την ύπαρξη και διατήρηση των πόλεων. Άρα,

δεν ισχύει σ' αυτή την περίπτωση ό,τι συνέβη στη διανομή των τεχνικών γνώσεων, δηλαδή η επιλεκτική διανομή τους σε λίγους και ο καταμερισμός (οὐ γὰρ ἄν γένοιτο πόλεις, εἰ ὀλίγοι αὐτῶν μετέχοιεν ὥσπερ ἄλλων τεχνῶν).

Καθώς η εντολή του Δία αποτελεί την κορύφωση του μύθου, ο σοφιστής προσέχει ώστε να έχει την αδιάσπαστη προσοχή των ακροατών του με συγκεκριμένες γλωσσικές επιλογές, όπως:

- τα λόγια του Δία ακριβώς όπως ειπώθηκαν στον Ερμή (ΕΥΘΥΣ ΛΟΓΟΣ),
- την εμφατική ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ του αντωνυμικού επιθέτου «πᾶς» (πάντων, πάντες),
- τον αυστηρό τόνο της ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗΣ ἐγκλίσης (μετεχόντων, θες) και
- την παραστατική ΜΕΤΑΦΟΡΑ όποιου αδικεί με αρρώστια της πόλης (ὡς νόσον πόλεως).

Ο πατέρας θεών και θνητών επισείει τη θανατική ποινή σε όποιον δεν θα θέλει ή δεν θα μπορεί να ενταχθεί στο κοινωνικο-πολιτικό σύστημα. Το γεγονός ότι ο ίδιος επιβάλλει το νόμο στις ανθρώπινες κοινωνίες (παρ' ἑμοῦ) υπογραμμίζει την αυστηρότητα και κρισιμότητα της κατάστασης. Για να γίνει απόλυτα σαφές, προσθέτει μια παρομοίωση: ο απολιτικός άνθρωπος μοιάζει με αρρώστια της πόλης, είναι άκρως επικίνδυνος για την ομαλή λειτουργία της· άρα, θα πρέπει να θανατώνεται για την εξυγίανσή της. Μέσα από τη δογματική αυτή θέση αποκαλύπτεται η μεγάλη σημασία που αποδίδει ο σοφιστής στην ανάγκη συμμετοχής όλων των πολιτών στα κοινά.

Η φαινομενική αντίφαση ανάμεσα στην καθολικότητα της πολιτικής αρετής και στην ύπαρξη άδικων εύκολα αίρεται, αν αναλογιστούμε πως η αιδώς και η δίκη δεν είναι ἔμφυτες στον άνθρωπο· από τη στιγμή που δίνονται σε μεταγενέστερο από τη δημιουργία του ανθρώπου στάδιο (σε αντίθεση με τις τεχνικές γνώσεις, που μοίρασε ο Προμηθέας στον άνθρωπο στα ἔγκατα της γης), η αρετή καθαυτήν δεν είναι αρχικά μέρος της ανθρώπινης φύσης, ο Δίας δεν μπορεί να τις επιβάλει σε όλους καταναγκαστικά (δεν ξεχνάμε πως ήδη ο άνθρωπος έχει αναπτύξει πολιτισμό στη επιφάνεια της γης). Θεσπίζει, όμως, νόμο για τη σκληρή τιμωρία όποιου δεν μετέχει σ' αυτές, για να τονίσει την αναγκαιότητά τους στην ανθρώπινη ζωή.

Μονάδες 10

B3. 1. Λάθος, 2. Λάθος, 3. Σωστό, 4. Σωστό, 5. Λάθος

Μονάδες 10

B4.α.

Α΄ ΣΤΗΛΗ	Β΄ ΣΤΗΛΗ
1. <i>σποράδην</i>	ε. σπαρτά
2. <i>σκεδαννύμενοι</i>	γ. διασκέδαση
3. <i>ἀπόλλυντο</i>	στ. πανωλεθρία
4. <i>ίκανος</i>	ζ. άφιξη
5. <i>μετεχόντων</i>	η. σχολικός
6. <i>θές</i>	α. παρακαταθήκη

Μονάδες 6

B4.β.

- ⊗ Σε πολλά ανελεύθερα καθεστώτα οι οικονομικοί ολιγάρχες **διαφθείρουν** τους δημόσιους λειτουργούς.
- ⊗ Καλό θα ήταν να μνημονεύονται οι **δημιουργοί** ενός τραγουδιού και όχι μόνο ο ερμηνευτής του.

Μονάδες 4

B5. Από το στόμα του Καλλικλή ακούγεται με ωμότητα η **αριστοκρατική ηθική**: ο καλύτερος και ισχυρότερος λόγω καταγωγής είναι δίκαιο να ρυθμίζει τη ζωή της πόλης, αφού έχει τα περισσότερα (*Η ίδια η φύση, ωστόσο, δείχνει ... και τον πιο αδύνατο*). Ο νόμος, λοιπόν, ως ρυθμιστής της πολιτικής οργάνωσης και εκφραστής της δικαιοσύνης είναι κατά τον Καλλικλή μια υποκριτική κοινωνική σύμβαση που επιβάλλεται από τους πολλούς και αδύνατους για την αυτοπροστασία τους. Έρχεται, λοιπόν, σε ρήξη με τη φυσική τάξη πραγμάτων.

Αντίθετα, οι σοφιστές γενικά και πρωτίστως ο Πρωταγόρας, όταν μιλούν για το *άνθρώπων γένος*, εννοούν την ενότητα των ανθρώπων γενικά, απορρίπτοντας κάθε λογής διακρίσεις (φυλετικές, κοινωνικές, θρησκευτικές, οικονομικές κ.ά.). Θέλουν να υπάρχουν στον άνθρωπο *φυσικές καταβολές*, που με την *κατάλληλη αγωγή και καλλιέργεια* θα τον οδηγήσουν στην *ειρηνική συμβίωση* με τους συνανθρώπους του και στην *ευημερία*. Ο νόμος, ως εκφραστής αυτού του δικαίου, θα παίξει καταλυτικό ρόλο στη διασφάλιση της κοινωνικής αρμονίας και συνοχής (*ἴν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί*). Ο μύθος, εξάλλου, είναι χαρακτηριστικός του ελληνικού τρόπου σκέψης και ζωής, καθώς προβάλλονται τόσο η *αισιόδοξη* αντίληψη περί της *συνεχούς εξέλιξης* του ανθρώπου όσο και το *ηθικό υπόβαθρο* (*αἰδώς - δίκη*) που αντιστρατεύεται οποιονδήποτε καταναγκασμό. Ο *αισιόδοξος ουμανισμός* αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα των εποχών του Διαφωτισμού (5^{ος} αι. π.Χ. - 18^{ος} αι. μ.Χ.)

Μονάδες 10

Ϻ Αδίδακτο κείμενο ϻ

ΞΕΝΟΦΩΝ, Ἀπολογία Σωκράτους, 31-34

Γ1. Ο Άνυτος, λοιπόν, εξαιτίας της κακής αγωγής του γιου τα ου και της προσωπικής του ανοησίας, παρόλο που έχει πεθάνει έχει ακόμη κακή φήμη. Ο Σωκράτης, πάλι, επειδή εξύψωνε τον εαυτό του στο δικαστήριο, συγκεντρώνοντας στο πρόσωπό του την ζηλοφθονία, «κατάφερε» ακόμη περισσότερο ώστε να τον καταδικάσουν οι δικαστές. Εγώ τουλάχιστον νομίζω ότι έχει επιτύχει μοίρα αγαπητή στους θεούς.

Μονάδες 10

Γ2. Ο Σωκράτης τήρησε και την τελευταία ώρα τη στάση που είχε σε όλη του τη ζωή (τοῦ μὲν γὰρ βίου ... ἀπέλιπε) : με ψυχραιμία, θάρρος (οὐδὲ πρὸς τὸν θάνατον ἐμαλακίσατο), παιγνιώδη διάθεση (ίλαρῶς) και τη γνώστη του ειρωνεία, προτίμησε για τον εαυτό του έναν **ένδοξο και συνεπή προς τις αρχές του θάνατο** από την παράταση μιας ζωής επονείδιστης.

Εξαιτίας αυτού του τέλους του δασκάλου, του **απόλυτα αντάξιου της ζωής και του χαρακτήρα του**, ο Ξενοφών αισθάνεται ως χρέος του να μνημονεύει τη σοφία και τη γενναιότητα (του Σωκράτη) και να θεωρεί τύχη το γεγονός ότι κοντά του μαθήτευσαν μόνο άνδρες που ήθελαν να γίνουν καλύτεροι και χρησιμότεροι στην πόλη τους.

Μονάδες 10

Γ3.α. *ἡμῖν μὲν οὖν δοκεῖ θεοφιλεστέρων μοιρῶν τετυχηκέναι· τῶν μὲν γὰρ βίων τὰ χαλεπώτερα.*

Μονάδες 7

Γ3.β. ἔγνω : γνῶθι
ζῆν : [ζῆ] <ζῆθι> *
τεθνάναι : <τέθναθι> *

* Οι συγκεκριμένοι τύποι είναι **ποιητικοί** ή **μεταγενέστεροι**, άρα μάλλον άστοχοι ως ζητούμενα στην κλασσική αττική πεζογραφία.

Μονάδες 3

Γ4α.

διὰ τὸ μεγαλύνειν : είναι εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός που δηλώνει αιτία (ή: αναγκαστικό αίτιο) στο ρήμα «ἐποίησεν».

τοῦ ζῆν : είναι έναρθρο απαρέμφατο ως γενική συγκριτική (β' όρος σύγκρισης) από το «κρείττον» (με α' όρο σύγκρισης το έναρθρο απαρέμφατο «τὸ τεθνάναι»).

τοῦ ἀνδρός : γενική υποκειμενική (ή κτητική) στα «τήν τε σοφίαν καὶ τὴν γενναιότητα».

ἀξιομακαριστότατον : είναι (απλό) κατηγορούμενο στο «τὸν ἄνδρα» από το ρήμα «νομίζω» ἢ (απλό) κατηγορούμενο στο «τὸν ἄνδρα» από το εννοούμενο απαρέμφατο «εἶναι».

Μονάδες 4

Γ4.β. ΥΠΟΘΕΣΗ : εἰ δέ τις τῶν ἀρετῆς ἐφιεμένων ὠφελιμωτέρῳ τινὶ Σωκράτους **συνεγένετο** (οριστική Αορίστου)
ΑΠΟΔΟΣΗ : ἐκείνον ἐγὼ τὸν ἄνδρα ἀξιομακαριστότατον **νομίζω** (οριστική Ενεστώτα)

Ο χρονικοῦποθετικός λόγος δηλώνει το ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ.

Για να δηλωθεί το ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΟ, ο υποθετικός λόγος θα πάρει την εξής μορφή:

ΥΠΟΘΕΣΗ : ἐὰν / ἄν / ἦν δέ τις τῶν ἀρετῆς ἐφιεμένων ὠφελιμωτέρῳ τινὶ Σωκράτους **συγγένηται** (υποτακτική)
ΑΠΟΔΟΣΗ : ἐκείνον ἐγὼ τὸν ἄνδρα ἀξιομακαριστότατον **νομιῶ** (οριστική Μέλλοντα)

Μονάδες 6

Ο Ρ Ο Σ Η Μ Ο Π Ε Ι Ρ Α Ι Α

Ρένα Σαρμπάνη
Γιάννης Μουσούλης